

Everyday life and Ethnicity. Urban Families in Loviisa and Voru 1988-1991. Ed. by: Anna Kirveennummi, Matti Räsänen és Timo J. Virtanen. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1994. 270 p.

A kötet két kisvárosban, a finnországi Loviisában és az észtországi Voruban folytatott kutatások alapján írt tanulmányokat foglal magába. A kutatást etnológiai kutatásként definiálták a résztvevő folkloristák, történészek, kultúrakutatók. A támogató intézmények sorában megtalálható a Finn Akadémia, a Turku-i Egyetem, az Észt Tudományos Akadémia és a Szovjet Tudományos Akadémia. A munka 1986 és 1992 között folyt, ezen belül a terepmunka 1988 és 1990 között volt, de még a Szovjetunió felbomlása előtt Észtországban ért véget.

A kutatás terepe két kisváros: a finnek és svédek lakta Loviisa és az észtek és különböző orosz nyelvű népcsoportok által lakott Voru, célja pedig, hogy a különböző „kulturális és etnikai háttérű” családok mindennapi életét és életstratégiáit vizsgálja. A nyolcvanas évek elején fogalmazódott meg az igény: legyen egy olyan vizsgálat, amelynek első *számú* tárgya a városi család, s hasonlítsák össze a család jelentését, működését a szocialista és a kapitalista körülmények között. E téma későbbi és egyben végső megfogalmazását tartalmazza a kötet címe is: Mindennapi élet és etnicitás a városi családok körében. A kutatás célja pedig mindkét kisvárosban rávilágítani az együtt élő két etnikai csoport kulturális mintái közötti különbségekre, hasonlóságokra és kapcsolatokra.

Az etnicitás értelmezésében a bevezető, elméleti tanulmány szerzője Barthot követi: az etnicitás megkonstruálásában szerinte is az etnikai csoport határainak kijelölése és fenntartása a fontos. A tanulmányokban azonban az a szemlélet uralkodik, amely szerint az etnikai csoportot azoka kulturális minták szervezik, amelyek leginkább a város percepciójában, a közvetlen lakókörnyezet alakításában, a társadalmi kapcsolatokban, az életmódban és a szokásokban, valamint bizonyos csoportok maguknak tulajdonított jellegzetességeiben nyilvánulnak meg. Ezen belül pedig a család az a társadalmi keret, amelyben a kulturális mintákat elsajátítják, átörökítik és a mindennapi életben gyakorolják és ahol a kutatók számára tetten érhetők.

A kutatás másik kulcsfogalma a mindennapi élet, amelyet itt a népi élet (folk culture) szinonimájaként és a magas kultúra omonimájaként használnak. A finn társadalomtudományban hosszú ideig erős volt a falusi népi étellel foglalkozó néprajz hagyománya, ez a tanulmánykötet az elsők közé tartozik a városi népi étellel foglalkozó etnológiai munkák sorában. A mindennapi élet olyan aspektusait tárja fel, mint a lakókörnyezet megalkotása és használata, a család, a háztartás és a családon kívüli társadalmi kapcsolatok szervezése. A mindennapi életet meghatározó módon az adaptációs stratégiák - a különböző források optimális kihasználása annak érdekében, hogy a család jólétét biztosítani tudják-alakítják, amelyek lehetnek egyéniek vagy egy-egy kulturális, például etnikai csoportra jellemzőek. A hangsúlyt itt az utóbbira helyezik, és a város mindennapi életének megfigyelése alapján bizonyos csoportokra, elsősorban etnikai csoportokra jellemző életmód és életstratégia-kategóriát alkotnak, majd azokat részletesen leírják.

A kutatás módszerét tekintve interjúkon, helyszíni megfigyeléseken és a lokális sajtóban megjelent felkérésre írt élettörténeteken, visszaemlékezéseken alapul. A felhasznált anyag legfontosabb részét az interjúk alkotják, amelyek ötven családdal készültek, fele-fele arányban a két városban és mindkét helyen mindkét etnikai csoporthoz tartozó adatközlőkkel.

Loviisa kikötőváros és olyan katonai település, amelyet két évszázadon át építették ki az Oroszországgal szembeni védelemre. A hetvenes években nukleáris támaszpontot létesítettek mellette. Ennek felépítéséhez, majd működtetéséhez újabb munkaerőre volt szükség, ami a város finn etnikumú lakosságának hirtelen megnövekedését eredményezte. 1880-ban a város lakosságának négy százaléka volt finn anyanyelvű (Finnish speaker), napjainkban ők alkotják

a többséget. A szerzők szerint e tekintetben ugyanaz történt Loviisában, mint Finnország más, korábban svéd lakta településein. Az általánostól eltérően azonban itt továbbra is sokan használják a svéd nyelvet, a svéd kisebbségi identitás, főként a nyilvánosság különböző szintjein, de a privát szférában is igen erős.

Loviisában bizonyos helyeket, épületeket a múltjukkal és ezen keresztül az egyik etnikai csoporttal azonosítanak az emberek, ennek során pedig a finn-svéd, új-régi, helybéli vagy bevándorló oppozíciós párokban helyezik el őket. Gyakoriak az ilyen jellegű kijelentések: a régiek, a svédok a belváros faházaiban laknak, az újonnan jöttek, a finnek a külvárosok tömbházaiban. A város társadalmilag magasabb presztízsű környékein ma is többségben vannak a svédok, akik, különösen az idősebbek, negatívan vélekednek a nukleáris erőműről, a modernizációról, a város új, számukra idegen arculatáról, s mindezt a finnekkel azonosítják.

Mindkét város történetében voltak olyan időszakok, amikor az egyik etnikum hegemoniára törekedett. Ezek a korszakok és velük összefüggésben bizonyos szimbólumok a mai nemzeti törekvések legitimitása szempontjából különösen fontosak. Voru rövid ideig Észtország fővárosa volt és itt született a legnagyobb észt nemzeti költő, mindezzel ma a város észt voltát igazolják. Magukat a tradíciókkal, a helyi hagyományokkal azonosítani az észtok reprezentációs stratégiája az oroszok ellenében, akiket az iparosítás hozott nagy számban a városba.

A Voruban ma többséget alkotó észtok ugyancsak bevándorlók, de kulturálisan viszonylag homogén csoportot alkotnak, mert többségük a várost környező falvakból érkezett, és észtül beszél. A vorui oroszok legnagyobb problémája az, hogy nem tudnak észtül. Ez a tény a hirtelen észt nyelvűvé vált országban rendkívül hátrányos helyzetbe hozta őket. Ugyanakkor ez az egyik oka annak is, hogy a város észt és orosz nyelvű lakossága között a mindennapokban igen gyér a kapcsolat. A kutatók szerint azonban ebből 1989-ben még nem származtak erős ellentétek, az orosz anyanyelvű interjúalanyok többsége pozitívan nyilatkozott az észtok mindennapi életéről, sőt láthatóan sok esetben modellnek tekintette azt.

Voruban szilárdak és erősek a nyelvi határok, nem úgy Loviisában, ahol tapasztalták: egy-egy család nyelvi meghatározottsága, vagyis az, hogy finn nyelvű-e vagy svéd, elég gyorsan változik, gyakran egyik generációról a másikra. Ilyen körülmények között fontos kérdés: a családban beszélt nyelv meghatározza-e, hogy melyik etnikai csoporthoz tartozónak vallja valaki magát, vagyis etnikai jellemző-e a nyelv. Ez a kutatás erre a kérdésre így válaszolt: a mai helyzetben általában nem, mert olyan gyakoriak a kétnyelvű családok, amelyek ily módon nem sorolhatók egyik kategóriába sem, hogy ez az általánosítást értelmetlenné, irrelevánssá tenné.

A mindennapi élet megannyi aspektusa az otthon készítette ételektől a családi ünnepek rítusáig, a lakhely megválasztásától a lakás belső dekorációjáig - öntudatlanul is tükrözi az etnikai csoporthoz való tartozást. Különösen a kisebbségek esetén tapasztalható, hogy az etnikai szolidaritás „egybetartja” s ezzel mintegy meghatározza, konzerválja a családot, mint társadalmi intézményt. A mindennapi élet etnicizálása azonban tudatosan is, s általában egy makroszinten hozott döntéssel (különálló tanítási intézmények a finnek és svédok, illetve az észtok és oroszok számára) függ össze. Az, hogy a mindennapi életnek vannak etnikai jelentést hordozó tevékenységei, akár dimenziói, nem jelenti azt, hogy minden etnikailag meghatározott. Vannak olyan társadalmi csoportok, szubkultúrák, amelyeknek etnikai határai igencsak képlékenyek, ilyenek például a „yuppiek”.

A kötet szerkezete azt a kutatási koncepciót tükrözi, hogy a négy etnikai csoportban párhuzamosan folyt ugyanazon témáknak, kérdéseknek a vizsgálata. Mindkét várost általános bevezetőben mutatják be, majd egy-egy fejezet szól mindkét, abban a városban élő etnikai csoport mindennapi életéről. A fejezeteken belüli tanulmányok témája is azonos: a városi lakókörnyezet a lakás berendezésétől a nyilvános terekig, a társadalmi kapcsolatháló, a család

percepciója, feladatai, a háztartás, nemi és korosztályi munkamegosztás a családban, nyilvános események a városban és a magánszféra ünnepei.

Feischmidt Margit

Les régions dans l'Europe. Sciences de la Société, N° 34. Février 1995. 230 p. (Toulouse, Presses Universitaires du Mirail)

A Toulouse-ban megjelenő társadalomtudományi folyóirat tematikus száma azt vizsgálja, hogy hogyan viszonyul a mai (Nyugat-)Európa a regionalizmus kérdéséhez. Az olvasó többféle, egymást kiegészítő megközelítést kap, főként politikatudományi, közgazdasági, gazdaság- és társadalomföldrajzi tanulmányokat, de jelen van a közigazgatási, kulturális, szociálpszichológiai, kommunikációelméleti megközelítés is. Az összeállítás címében szereplő „Európa” a kontinens nyugati felét, az Európai Uniót jelenti, melyen kívülre csak egy közgazdasági cikk merészkedik. Szerzője a szászországi privatizációt elemezve azt vizsgálja, hogy milyen konfliktusokkal jár ebben az integrációra törekvő dinamikus eurorégióban a hagyományos struktúrák lebontása, átalakítása.

A régió ellentmondásos fogalom. Gazdasági, politikai téren hol területi és intézményi, hol szektoriális és funkcionális regionalizmust jelent. Emellett lehet a politikai részvétel sajátos közege, illetve a globális folyamatok meghonosításának bázisa. A cikkösszeállítás legfőbb értéke, hogy a regionalizmus ilyen több értelmű jellegére figyelve mutatja be a legújabb nyugat-európai fejleményeket. Lehet-e európai szinten érzékelni bizonyos intézményi egységesülést a „régió” fogalmának nyilvánvaló eltérései és az európai államok különböző politikai berendezkedése ellenére? Hogyan ötvözi a területi-regionális közösségek politikája a fejlődésbeli különbségek megszüntetésének szándékát és az egyelőre kevésbé hangoztatott, de valószínűleg erőteljesebb hatású európai integrációs elképzeléseket? Hogyan befolyásolják az állami és az államközi integrációt a gazdasági fejlettség térbeli különbségei? Hogyan alakított ki pl. a franciaországi Languedoc-Roussillon az elmúlt évtizedben önálló - politikai, gazdasági, kulturális - kapcsolatokat más mediterrán és távolabbi, amerikai, ázsiai régiókkal, tartományokkal, városokkal? Mi egy így kiépült kapcsolatrendszer hatása és jelentősége? Melyek a motivációi és elemei az „atlanti homlokzat”, az „atlanti ív” - a Skócia és Portugália közötti térség - interregionális együttműködésének? Melyek az európai regionális politika fő vonásai, hogyan változtak ezek az Európai Fejlesztési Alap létrehozása (1975) óta? Mi a szerepe az új információs és kommunikációs technológiáknak a négy legdinamikusabb térség Baden-Württemberg, Katalónia, Lombardia, Rhône-Alpok - területfejlesztési politikájában? S tágabban, legyőzik-e a nemzetek, nemzetállamok Európát, vagy az egyesült Európa teszi (majd) lehetővé a legkülönbözőbb területek, régiók megfelelő és kívánatos fejlődését? Melyek tehát azok a regionális politikai, gazdasági startégiák, amelyek az integrációt szorgalmazzák, s melyek az államok ellenérvei?

Külön kérdés az európai integráció, a regionalizmus a nemzeti, kisebbségi mozgalmak egybefonódása, melynek egyik esetét mutatja be a baszkokat vizsgáló tanulmány. Az önálló államisággal nem, de 1979 óta igen kiterjedt területi autonómiával rendelkező baszkok politikusainak többsége a nemzeti lét kiteljesítését újabban látványosan összekapcsolja az európai integráció gondolatával, amely az „atlanti tengely” víziójában ölt testet. (Ez a Párizs-Madrid közötti térségre vonatkozik, s mint ilyen szűkebb az említett „atlanti ívnél”.) Baszkföld önálló kormányzata más elveket vall az integrációról, mint a spanyol kormány. Ez utóbbi szerint „Európa felépítésének legrosszabb módja az lenne, ha az a régiókon alapulna”. A baszk politikusok viszont úgy gondolják, hogy az Európa-gondolat lehetővé teszi, hogy a „nemzeti terv” megvalósulhasson, mégpedig függetlenül az államtól. Véleményük szerint a Maastrichti Egyezmény és a közép-európai államok önállósulása az állam „elfáradását”

bizonyítja, s azt, hogy az állami szuverenitás relativizálódik. A századvég modern nacionalistái nem azok - állítják a Baszk Nemzeti Párt politikusai -, akik elavult eszközökkel (államban gondolkodva) harcolnak a függetlenségért, hanem azok, akik a majdani egyesült Európa autonóm alkotórészének kívánják tekinteni a Baszkföldet. A baszk kormány, illetve számos politikus, szakember újabban egyre több felhívást, tervezetet tesz közzé az atlanti eurorégió fejlesztésével kapcsolatban, melyre szükség is van, hiszen a térségben sem a nagyipar, sem a magánszektor fejlődése egyelőre nem a politikusok vízióiban kívánatosnak tartott térbeli irányokban zajlik. Így a modern (posztmodern?), a szélsőségesekkel szemben szalonképes baszk nemzeti stratégia ugyan készen áll, s Európa előtt igyekeznek is látványosan ennek hangot adni, de még kérdéses, hogy sikerül-e maga mögé felsorakoztatni a gazdasági élet szereplőit. A baszk elit feltétlenül érdekelt abban - miként a tömegek is -, hogy a nagy európai fejlődési irányokkal szemben az atlanti part marginalizálódását leküzdjék, mely együtt járhat az elit Spanyolországon belüli hajdani gazdasági, politikai hatalmának visszanyerésével.

A baszk eset a regionalizmus ideológiájának alakulásában nem kivételes. Egy másik tanulmány az 1960-1990 közötti változásokat a politikai retorika elemzésén keresztül érzékelteti. A '60-as évek regionalista mozgalmi az állami központosítással szemben a régiót mint követelést állították előtérbe. A következő évtizedben a regionalizmus a decentralizációval fonódott össze, s a régiót társadalmi integrációként fogták föl, olyan helyileg érvényesülő konszenzusként, mely nemzeti keretekben nem létezik. Napjainkban a régiókra, mint az állami centrumoktól független európai identitás kifejezőire hivatkoznak (140-143.). A felfogás változása mögött sokrétű gazdasági, politikai, intézményi fejlemények állnak, de miként a baszk eset mutatja, a politikai elképzelések és a kontinens jelenlegi gazdasági fejlődésének fő irányai nem feltétlenül esnek egybe. A kérdés az, hogy Európa gazdasági, politikai integrációja jóvoltából induló nagyberuházások, infrastrukturális fejlesztések, az elmaradott térségek fejlesztésére fordítandó segélyek, valamint az egyes régiók saját belső és külső dinamikája, vagyis a javak térbeli újraelosztása és átrendeződése milyen további hatásokkal jár az államok és a régiók politikájára. Ezen belül: hogyan alakul az államhatárokat nem követő kulturális, nemzeti, etnikai identitások helyzete és intézményes képviselője, kifejezése? Milyen szerepe lehet ebben a politikai elképzeléseknek, s hogyan kapcsolódhatnak ezek össze a kézzelfogható gazdasági érdekekkel? Kérdések, melyeket bizonyára nem csak a kontinens szerencsésebb felében fogalmazznak meg.

Fejős Zoltán

Vedovato, Giuseppe: L'euroregione Karpazi. Rivista di Studi Politici Internazionali 63. 1996. 1. (N^o 249) 73-96.

A Rivista di Studi Politici Internazionali 1996/1. száma közli főszerkesztője, Giuseppe Vedovato 17 oldalas tanulmányát a Kárpátok Eurorégióról. A szerző a Magyarország, Lengyelország, Szlovákia és Ukrajna határmenti területei között 1992 novemberében megkezdett regionális együttműködést „a jövőbe mutató kezdeményezésnek” nevezi, amelynek célja, hogy regionális és helyi szinten is elősegítse a demokratikus fejlődés útjára csak nem régen lépett országok gazdasági és társadalmi fejlődését.

A tanulmány részletesen ismerteti az öt ország húsz megyéje között szerveződő együttműködés formálódását, amelyben a helyi erők játsszák a főszerepet, de jelentős támogatást kapnak az Európa Tanácstól, valamint az amerikai Helyi Demokrácia Támogatása Alapítványtól és a Soros Alapítványtól.

A négy ország politikai vezetésének támogatását volt hivatva demonstrálni az a tény, hogy az 1993. február 14.-i debreceni ülésen, amelyen elfogadták az Eurorégió alapításáról szóló megállapodást és a szervezet statútumát, részt vettek a négy ország külügyminiszterei is.

A szerző szerint elsősorban Szlovákiában és Romániában vannak olyanok, akik félnék attól, hogy az együttműködéssel etnikai alapon „dezintegrálni” akarják a jelenlegi nemzeti határokat. Ezért Románia eleinte csak „megfigyelőként”, később „társult tagként” csatlakozott a szervezethez. A félelmek azonban alaptalannak bizonyultak, mert a szervezet mindennapos tevékenysége „nem a nemzeti feszültségeket és gyanakvásokat erősíti, hanem valamennyiük Európához tartozásának tudatát”. Ezután a tanulmány részletesen ismerteti a gazdasági-kereskedelmi, kulturális-oktatási, környezetvédelmi és más területeken megvalósuló együttműködés eddigi megnyilvánulásait és eredményeit, amelyet „modellként” lehet ajánlani Kelet- és Közép-Európa más régiói számára.

Vedovato hangsúlyozta annak fontosságát, hogy az Európai Közösség és az Egyesült Államok az eddiginél is fokozottabb támogatásban részesítse ezt az Európa biztonsága szempontjából is fontos kezdeményezést.

Ebben az etnikai és nemzetiségi feszültségektől terhes térségben a mindennapos regionális együttműködés elősegíti azt, hogy „a határokat ne a további megosztás, hanem az újraegyesülés és az együttműködés tényezőjének tekintsék” - írja Vedovato. A szerző kiemeli annak fontosságát, hogy a megkötött 35 együttműködési megállapodásból 19 Magyarország és Románia megyéi között jött létre. Végezetül Vedovato hangsúlyozza, hogy a Kárpátok Eurorégióinak fontos előkészítő szerepe van a részvevő országok csatlakozásában a fejlett Európához, amennyiben segít „azoknak a gyakran drámai különbségeknek a felszámolásában, amelyek ezt a csatlakozást akadályozzák”.

Az egyébként is rendkívül alaposan dokumentált tanulmányt a Kárpátok Eurorégió Megállapodásának és Statútumának angol nyelvű szövege, valamint a régió térképe egészíti ki.

A folyóirat ugyanezen száma elismerő kritikát közöl Sárközy Tamásnak az Akadémiai Kiadónál megjelent *The Right of Privatization in Hungary (1989-1993)* című művéről.

Réti György

Boelens, K.: Die friesische Sprache. Bureau Voorlichting van de Provincie Friesland, Leeuwarden 1992. 32.

Az alig hatszázezer főt számláló fríz közösség Németország és Hollandia területén, valamint a Fríz-szigeteken él. Más nyelvűek közé ékelten a frízek számára a legfontosabb összetartó erő, identitásuk kifejezője, a közös nyelv és kultúra.

A fríz nyelv azonban nem egységes: számtalan nyelvjárást beszélnek, melyek között akkora az eltérés, hogy közös írott nyelvük nincs is. A dán határ közelében élő németországi frízek az észak-fríz dialektust beszélik, a Hollandiában élők a nyugati-frízt. (A szerző szerint az egyes dialektusok a nyugati-fríz variációi.) A más-más országban élő frízek több olyan fórumot is létrehoztak, ahol közösen tárgyalhatják meg problémáikat: például a háromévenként összeülő Frízek Tanácsa, a szintén háromévente rendezett „nagy fríz kongresszus”.

A kötetben igen fontos szerepet kapott a fríz nyelv pontos elhelyezése a rokon nyelvek körében és különösen a holland nyelvtől való elhatárolása, önállóságának történeti bizonyítása, ami természetes, hiszen holland részről éppen ellenkező tendencia érvényesül: összemosni igyekeznek ezt a különbséget.

A fríz nyelv az indoeurópai nyelvcsalád nyugati germán ágához tartozik. Ez még tovább bontható ún. tengerpart (angol, fríz) és kontinentális (német, holland) csoportokra. A fríz nyelv hangzásában, szerkezetében is az angolhoz közelít, míg a holland a némethez. A korai középkorban frízek és angolok minden további nélkül megértették egymás nyelvét. A fríz nyelv e korai szakaszát (1500-ig) ófríz korszaknak nevezik. A korabeli szövegelemek tanúsága szerint az ófríz sokkal közelebb állt az óangolhoz, illetve az ószászhoz, mint az úgynevezett középhollandhoz, amellyel a holland tudósok próbálják rokonítani. Ekkor még Frízföld nyelve egységes volt, köznyelvként és hivatali nyelvként (közigazgatásban, oktatásban, jogban, egyházban stb.) egyaránt használták.

Később, a 17-18. században a holland nyelv egyre nagyobb szerepet kapott: a fríz minden hivatalos helyről kiszorult, csak otthon, illetve vidéken beszéltek, írásos változata szinte teljesen megszűnt. Ennek egyetlen pozitívuma volt: viszonylag kevés holland nyelvi hatás érte és tisztán maradt fenn. Csak a 19. századi romantika (újfríz korszak) emelte újra kultúrnyelvvé a frízt: újra felélénkült az írásbeliség, önálló fríz irodalom teremtődött. A 20. század folyamán a tartomány kétnyelvű lett. Ennek ellenére a fríz nyelv helyzete nem ideális. Egy felmérés szerint a 12 évnél idősebb fríz lakosok 94 százaléka ért, 73 százaléka beszél, 65 százaléka olvas, 10 százaléka ír frízül. Nagyon fontos lenne pedig a nyelv minél pontosabb ismerete és minél sokoldalúbb használata, hiszen csak így válhatna egyenrangúvá a hollanddal.

Az oktatásban csak 1980 óta biztosítja törvény a fríz tantárgyként és oktatási nyelvként való használatát, de sok iskola felmentést kaphat a törvény alól (például ha vidékén nem beszélt köznyelv a fríz) és a tartomány 80 iskolája már eleve kétnyelvű, amelyekben erős a súlyponteltolódás a holland irányába.

A fríz tartományon belül a hivatali élet nyelve a fríz, de a bíróságok előtti fríz nyelvhasználatot csak 1956 óta engedi meg a törvény, a beadványokat azonban hollandul is meg kell fogalmazni. A kétnyelvűségből adódóan a hivatalos iratokat mindkét nyelven ki kellene adni, de a gyakorlatban a fríz fordítás többnyire csak dekoráció, nincs valódi funkciója. A frízek a két nyelv teljes egyenjogúságát szeretnék elérni - a holland hatóságok részéről pedig éppen ellenkező nyomás érezhető.

A tartomány politikai életéről évek óta vita folyik, egy bizottság vizsgálja a kérdést, de eddig mindössze ideiglenes szabályozás született (1986) a fríz nyelv használatáról.

A fríz kulturális élet jóval több eredményt mutathat föl. Irányítója, a Tartományi Kulturális Tanács számos, igen látogatott rendezvényt szervez: például az évenként rendezett Fríz Fesztivált, amelyről a szerző büszkén jegyzi meg, hogy jóval népszerűbb, mint holland megfelelője.

A Tartományi Könyvtár és a Fríz Irodalmi Múzeum és Dokumentációs Központ a teljes nyomtatott fríz publikációs anyagot őrzi. A Fríz Akadémia mintegy 40 munkatársat foglalkoztat, és főleg a fríz történelemmel, irodalommal, nyelvvel foglalkozik. Legnagyobb vállalkozása a folyamatosan készülő fríz nyelvű tudományos szótár, amely egyebek mellett bizonyítékot szolgáltat arra is, hogy a fríz nyelv alkalmas egy modern társadalom minden igényének kielégítésére. Ehhez persze a szerző szerint a frízeknek is ápolniuk kell nyelvüket, nem szabad hagyniuk, hogy nyelvjárási szintre süllyedjen. A tartományi politika küzdelme már évtizedek óta e cél érdekében zajlik.

A kötet végén hasznos információk találhatók: a fríz kulturális intézmények címei, a legfontosabb források, folyóiratok, monográfiák címe.

Kocsis Gabriella

Az Altera című román nyelvű folyóirat első száma 1995-ben jelent meg a Pro Európa Liga kiadásában, Smaranda Enache és Szokoly Elek szerkesztésében. *Autonómia és önmeghatározás* alcím alatt az európai szintű társadalmi párbeszéd feladatát vállalja magára, amely képes lenne a pluralizmus eszméit nem csak a különbözőségek tiszteletben tartásával és tolmácsolásával, hanem egy, a nemzetközi tapasztalatokra támaszkodó egységes nyelvezet meghonosításával is meghatározóvá tenni. A szerkesztői előszóban vitafórumnak, közvetítőnek, a lelkiismeret tanújának tekinti magát a folyóirat, de több lehet ennél: egy eddig Romániában nem létező nyilvánosság megteremtőjévé válhat. Ennek a nyilvánosságnak a létrehozásához szükségesnek itéli az identitás és intolerancia megkülönböztetését. A kettő közötti határ megfogalmazható kell legyen azokban a társadalmi elemzésekben, amelyek két, vagy több etnikum kapcsolatának vizsgálatával foglalkoznak. A folyóiratban szereplő cikkek összeválogatásának a szempontjai nem az aktuális romániai ideológiák, illetve az egyes párt- vagy csoportérdekek közéleti érvényesülésének az igazolását tükrözik, sokkal inkább az ezek által létrehozható megegyezés feltételeit igyekeznek bemutatni a nyugati kisebbségpolitika, valamint néhány romániai példa nyomán. Ha a tanulmányokban szereplő gondolatok csupán a szerzők véleményét tükrözik - miként olvasható a hátsó borítólapon -, akkor ez arra utal, hogy a társadalom valósága mindig csak több szempont figyelembevételével írható le, és minden megközelítés csupán egy a lehetőségek közül.

A lapban D. Deletant, R. Higgins, Kende Péter, Christoph Pan, N. Belitser cikkének fordítása jelent meg. Ezek a tanulmányok az államalkotó nemzet és a kisebbség közötti konfliktusok kezelésének mintáit mutatják be. A válogatás célja az volt, hogy a 20. századi önmeghatározások problematikáját kiemelve lokális közegükből s az olvasó számára egy olyan látásmódot közvetítsen, amely a nyugati országokban már nem kötődik országhatárokhoz. Konkrét példákat erre J. Steinberg, M. J. Bossuyt és D. Leonard, valamint F. Grünfeld svájci, belgiumi és holland társadalmelemzéseiben találunk. Mindhárom ország kisebbségei államalkotók, közösségeik élhetnek az önkormányzat és az önrendelkezés nyújtotta eszközökkel a politikai struktúrában, vallási gyakorlatban, a társadalmi betagozódásban, a nyelvhasználat szintjén egyaránt, s minden szintnek egy-egy felelősségi és szuverenitási tartalom felel meg. Ezeket nevezzük identitásszinteknek. Az identitásszintek esetenként és országonként különböznek, a recept átadhatatlan - erre hívják fel figyelmünket a fenti tanulmányok. A nemzetközi szervezetek szerepe azoknak a jogi formáknak és történelmi gondolkodásmódoknak a közvetítésében merül ki, amelyek leválasztják a kisebbségi problémákkal foglalkozó politikumról az örökérvényűség igényével fellépő morált, s „morális diskurzus” helyett pragmatikus hozzáállást ajánlanak.

Ez az igény fogalmazódik meg G. Andreescu írásában, amely az atlantai találkozóról számol be, ahol is az RMDSZ és a román kormány álláspontja azért nem találkozhatott, mert míg az egyik az alapelvek, addig a másik a részletkérdések szintjén fogalmazta meg álláspontját, igazolta azok létjogosultságát. A szerző szerint mindkét fél távol állt attól, hogy a kisebbségi problémák kezeléséről beszéljen. A cikk érdeme, hogy a hangsúlyt nem a félreértéseket hordozó kommunikációs zavarokra helyezi, hanem a résztvevőknek a másik fél dokumentumaira vonatkozó álláspontját és tudását vizsgálja.

Az identitásképződés egy másik szintjét méri fel Bodó Zoltánnak és társainak a kutatómunkája, amely az 1989. decemberi forradalom és a 1990. márciusi események közötti sajtót elemzi egy román és egy magyar nyelvű marosvásárhelyi napilap alapján. A végkövetkeztetésben itt is szembevetendő az egyes identitásformációkra vonatkozó közös jelrendszer hiánya: míg a magyar sajtótermék az identitást a lokális társadalom értékrendjére építi, addig a román újság a nemzeti-történelmi szimbolikához nyúl, hogy megfogalmazza a külső és belső önmeghatározás iránti igényt. A két megközelítésnek csak annyi közös vonása van, hogy mindkettő a másik frusztráltságának erősítéséből táplálkozik.

P. Philippi cikke arra figyelmeztet, hogy a szászok történelmét igen gyakran összetévesztették a szász egyház történelmével, és az egyház Ceaușescu politikájának is a célpontjává vált. A másokkal való egymás mellett élés lehetőségeit kereső szászok végül a tömeges kivándorlást választották még 1989 után is, amiatt, hogy az identitásképződésben vezető szerepet játszó egyház helyzete ellehetetlenült. A valláshoz kapcsolódó identitás valójában védekezés volt - véli a szerző -, így a szászok a védekezéstől megfosztottan néztek szembe azzal a ténnyel, hogy saját történelmi hagyományaikról mondanak le.

Több cikk szerzője kételkedik a Nemzeti Kisebbségek Védelmének Keretegyezményével kapcsolatban: V. Vosgianian azt mondja, hogy alkalmazhatatlan a belső jogban, ugyanis nincs benne meghatározva a kisebbségi közösség fogalma. V. Stan szerint az egyezmény csupán egy politikai kontextus kifejeződése, egy, az államfő között létrejött kompromisszum eredménye. A lap egyébként közli a Nemzeti Kisebbségek Védelmének Keretegyezménye szövegét. Az etnikai jellegű témáktól csak tartalmilag különbözik A. W. Black cikke. Az ökumenizmus belső ellentmondásainak a feltérképezése modellértékű az előbbieik számára, átfogó módon vázolja az identitásszintek strukturális hierarchiáját.

Szabó Levente